

KÉT „KOMPI LÁCIÓS” LEVÉL A LOCHNER-HAGYATÉKBAN

JUHÁSZ SZANDRA

A Győri Egyházmegyei Könyvtár Bánhegyi B. Miksa által elkészített kézirat-katalógusában¹ IV. jelzet alatt egyben fenntartott gyűjteményként külön fondot képez Lochner János hagyatéka. Ennek az anyagnak a Pázmány-prédikációk szempontjából való vizsgálatát Hargittay Emil kezdte meg, eredményeit a debreceni Rebakucs konferencián ismertette 2012-ben.² Kutatásai során az anyag egy részét átvizsgálva megállapította, hogy Lochner élete végéig, azaz a 19. század elejéig megjelent három kiadása közül a harmadikra, az 1768-as nagyváradira hivatkoznak lapszám szerint a hagyatéknak prédikációi és prédikációs vázlatai.³ A Pázmány Péterre való hivatkozás már a kézirat-katalógusból kitetszik, bár az összeállító csak két helyen tünteti föl a citálást. Végignézve a teljes hagyatékot kiderül, hogy jóval több sermo vagy prédikációs vázlat tartalmazza forrásként Pázmány nevét, mint ahányszor a katalógusban jelölve van. Az alábbi jelzetek alatt lévő szövegekben fedezhetők fel konkrétan jelölt Pázmányra való hivatkozások: 1, 23, 39, 43, 44, 46, 86, 90, 95, 96, 100, 101, 102, 103, 107, 113, 122, 124, 130, 132, 140, 143, 144, 145, 146, 149, 215, 238, 239, 242, 273, 280. A sermók több kéztől származnak: a gyűjtőtől, Lochner Jánostól, Mráz Ádámtól és Vörös Jánostól, illetve más, azonosíthatatlan személyektől. A lejegyző általában az első elmondási helyként feltüntetett település papja vagy meghívott szónoka.⁴ Abból, hogy néhány homíliahoz több dátumot és helyszínt jegyeztek be utólag, jól látható, hogy egy-egy pap többször felhasználta prédikációját, sőt néha kölcsönöztek is egymástól a hit-szónokok. A feljegyzések szerint leggyakrabban Komáromban, Dunaszentpálon és Zsámlonyon hangzottak el ezek a prédikációk, ám előfordultak Budán, Szerdahelyen, Érsekújváron, Naszvadon, Tardoskedden, Dunaszegen és Csonkán is. Időben leginkább az 1770–1790-es évekre tehető, de akad közöttük az 1760-as években, illetve az 1800-as évek első évtizedében elmondott beszéd is.

¹ BÁNHEGYI B. MIKSA OSB, *A Győri Egyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa: 1850 előtti kéziratok in Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai/Catalogi manuscriptorum, quae in bibliothecis ecclesiasticis Hungariae asservantur*, 8., Bp., OSZK, 1991.

² Köszönöm Hargittay Emilnek, hogy a megjelenés előtt rendelkezésemre bocsátotta előadásának szövegét.

³ PÁZMÁNY PÉTER, *A római anyaszentegyház szokásából minden vasárnapokra, és egynehány innepekre rendelt evangéliumokról prédikációk*, Nagyszombat, 1768.

⁴ BÁNHEGYI, *i. m.*, 40.

Kiemelnék az anyagból két érdekes esetet. Két levelet, amelyek ismeretlen szerző(k) tollából származnak. Ezeket a leveleket 1790 márciusában és 1793 októberében küldték el Lochner Jánosnak. Mindkét levél ugyanazon evangéliumi szakaszhoz készített prédikációvázlatot tartalmaz, és az írásképp alapján feltehetően egy kéztől származnak. Egy adott vasárnapi evangélium háromévente ismétlődik a szentmisében, az illető tehát ugyanahhoz a témához készített vázlatot és küldte azt el Lochnernek kétszer egymás után. Láthatjuk azt is, hogy nem az első verziót vette elő, hanem ismételten kidolgozta prédikációját. Forrása ugyanaz, de három év elteltével már mást emel ki a szövegből.

Az első levél a 122. jelzet alatt található.⁵

A levél külzetén:

Posonio.

Admodum Reverendo Domino Joanni Baptistae Lochner, Ecclesiae Szent Pál Capellano Locali, fratri in Christo peculiariter Colendissimo.

Per Iaurinum.

Szent Pál in Sziget köz

A levél szövege a túloldalon megszólítás és egyéb formai elemek nélkül csak a prédikációvázlatot tartalmazza:

De recta intentione.

Szent Pál-[1]790

Dominica 4ta post Pent. Mi tévők legyünk teh[át] hogy mindennapi munkánkat hasznoson, és I[ste]n előtt kedvesen végbe vihessük?⁷ **Ha azt akarjuk, hogy mindennapi munkánkat**⁸ etc: Pazm. pag. 780. Propositio.

Hogy pedig ennek az I[ste]nre néző jó, és szent szándéknak gyakorlására gerjedjen akaratunk meg mutatom mai beszédemben 1° annak szükséges-voltát. 2° hasznos-voltát. Duae partes. Mind a kettőt a végre folytatom AA: hogy valaha ne kellessék keservesen panaszkodnotok, hogy egész éjtszaka, azaz: tellyes életötökben

⁵ A szövegekben félkövérrel kiemelt részletek Pázmánytól szó szerint átvett citátumok. A levelekben aláhúzott részeket a levél írója is aláhúzta. A simán szedett betűk a levelekben a szerző összekötő mondatai, vagy Pázmány terjedős gondolatainak összefoglalásai.

⁶ A levél feladója Pázmány prédikációjának kezdő sorával kezd, majd megadja, hogy az első négy bekezdést teljes egészében idézné. Pázmány prédikációjának első két kezdő bekezdését idézem, mert abból is kitétszik, mi volt a szándék: „Igazán mondgya Szent Jób, hogy a' madár röpillésére, az ember munkára teremtett. Mert minek-előtte bünbe, és átokba esnék az ember, a' végre helyhezteté Isten Ádámot Paraditsomba, Ut operaretur, Et custodiret; hogy munkálkodnék; és úgy örizkednék, hogy alkalmazatlan maga-viselésével el ne vesztené böldog lakó-helyét. Az eset után világos szókkal ki-mondotta Isten a' szententiát, hogy az ember, In laboribus comedes cunctis diebus vitae tuae: In sudore vultus tui vesceris pane; kemény fáradsággal, és veritékkel keresi kenyerét, és táplálását. Mert mi-képpen a' nagy várasban, noha nem minnyájan átsok, kovátsok; de azért mindennek vagyon dolga és fáradsága: úgy e' világon nem mindenek szántnak kapálnak, de minnyájan fáradnak: és nem egyéb az ember állapottya, hanem, Labor&affictio, munka, törődés.” PÁZMÁNY, *i. m.*, 779.

munkálkodván, semmit sem fogtatok; sőt inkább, hogy tudván, mint kellessék munkálkodnotok, mindennapi munkátokból magatoknak üdvösséges lelki jót, és I[ste]n előtt érdemet szerezhessetek. figyelm.

Igazán írja egy Római Bölts. Pazm. pag. 780. 781. 782. paragraphi octo.⁹

Fac C[on]clusionem, et transitionem ad 2. partem.

Edjik felséges ereje, és hasznos tulajdonsága a tekéletes jó szándéknak az, hogy e nélkül vanitas vanitatum etc: Pazm. pag. 786. 787. paragraphi quatuor.¹⁰

Második felséges ereje, és etc az, hogy aminémü tselekedetek magok mivolta, és természete szer[int] etc: Pazm. pag. 785. 786. paragraphi septem.¹¹ Hic post 1um statim paragrahum interpone: Noha teh[át] a gonosz jóvá nem téssen, bár jó szántunkból mivellyükis az[t] mindazonált[al] ami magáb[a]n se nem jó, se nem gonosz, azt jó szándékkal, és jó végre nézéssel jóvá, üdvösséggé, és I[ste]n előtt hasznossá, érdemessé tehetjük. Continuetur ut super.

Epil. Ihon **meg hallátok keresztények**¹² etc. Pazm. pag. 789. fin. 26. usque ad verba.¹³ Isten tisztességére, és szolgálattára szenteltjék. Így tselekedjünk tehát mi is AA: etc etc Fac applicationem brevissime. Így magunkat, és tselekedetünket e földön éppen Istennek adván, a más világban az léssen jutalmunk, a kitül teremtettünk. Amen.

A második levél a 124. jelzet alatt található.

Külzetén a címzés:

ezen levelem adassék szent pali plebanus urnak ilendő böcsületel szent palra

A levél szövege, ugyancsak a levélforma elemei nélkül:

De simplicitate et vana glor.

Sz. Pál-[1]793

Dominica 4a post Pent.

Mester egész étszaka munkálkodván, semmit sem fogtunk. Luc. 5. 5.

⁷ A kérdés a 18. századi levélíró kérdésfelvetése, amire Pázmánynál keresi a választ. A kérdés valójában Pázmány tételmondata.

⁸ Pázmány válasza, amelyet a levélíró választott: „Azért e’ jelen-való órában, meg-mutatom; hogy, ha mindennapi munkánkat hasznoson, és isten előtt kedvesen akarjuk végbe vinni, valamit mivelünk, akár-mi-némü állapotban, valamit szenvedünk, akár-mi-némü igyünkben, azt tisztán, és igyenes Intenzió-val tekellett szándékkal Isten tisztességére, és az ő akarattjának tellyesítésére igazítsuk.” PÁZMÁNY, *i. m.*, 780.

⁹ Pázmánytól a 780–782. oldalig terjedő szakaszt teljes egészében idézné nyolc bekezdésen át, az „Igazán írja egy Római Bölcs” kifejezéstől kezdve.

¹⁰ Idézi az egyik erőről szóló részt a szerző, amely idézet a 786. oldalon kezdődik, négy bekezdésen át tart, s átnyúlik a 787. oldalra. Pázmány szövegében ez a második ereje, amit a levélíró elsőnek vesz.

¹¹ A Pázmány prédikációs kötetében a 785–786. oldalon lévő, erőről szóló idézetet tenné be prédikációjába a levél feladója. Az idézet hét bekezdésen át tart.

¹² Pázmány prédikációjának lezárása így kezdődik, és két bekezdésen át tart.

¹³ A Pázmánynál a 789. oldalon lévő „Meg hallátok keresztények”-től kezdődően idézi a teljes szöveget az „Isten tisztességére” kezdetű mondatig.

Más alkalmatossággal mondtam volt: hogy az emberek minnyájan, kik e siralom völgyében élnek, I[ste]n eo Sz[ent] Fölségétül munkára, és fáradságra teremtettek. Aztis mondtam: hogy sokaknak haszontalan, és hiábavaló, sokaknak pedig hasznos, és üdvösséges az ő munkájok, fáradsagok. **Mind a két rendbéli fáradságnak világos példáját adja előnkbe a máj Evangy.** Pazm. Pag. 780. paragraphi duo.¹⁴

De vallyon mikent igazithattuk Istenre, és az ő Szent akarattyára tiszta, és szent szándékkal tselekedetünket, szenvedésünket?¹⁵ Kétféle képpen, ut in 2. partibus Concionis demonstrat 1° ha az Istent **együgyü szívvel keressük.**¹⁶ h. 1. 2° ha a világ hívságos ditséretét szívünköl ki rekesztjük h. 2um. suppl

Pars 1^a de Simplicitate. Pazm. pag. 782. 783. 784. 785. paragraphi septem.

Pars 2^a de Vana gloria. Pazm. pag. 787. 788. 789. paragraphi sex.

Epilog. Tehát AA. gyakorta minden munkák, és foglalatosságok között magunkba szálljunk¹⁷ etc: Pazm. pag. 790. lin. 18. usque ad verba.¹⁸ **mindeneket Szent Neved tisztességére tselekeszem. Mert ugyanis, quid mihi est in Caelo etc.** Pazm. in fine pag. 789. et initio 790. lin. II. Amen.¹⁹

Manapság az irodalomtörténet divatos témája a kompiláció-kutatás. A megjelenő tanulmányokban általában kész prédikációkat elemeznek, vagyis a kutató visszafelé indul el elemzésében, és a kész produktumot bontja elemeire. Ezek a levelek

¹⁴ PÁZMÁNY, *i. m.*, 780. „Mind a’ két rend-béli fáradságnak világos példáját hallók a’ máj Evangéliomban.” Az idézet Pázmánynál olvasható, ami további két bekezdésen át folytatódik.

¹⁵ A levél szerzőjének saját kérdésfelvetése, amire Pázmánynál keresi a választ.

¹⁶ A levélíró jelentősen lerövidíti Pázmány első válaszát. Pázmányé így hangzott: „Azt kívánnya tehát Isten tölünk, és az igaz okosság azt mutattya; hogy, a’ mi végre Isten teremtett, arra nézzünk, arra igazítsuk tselekedeteinket: a’ melly tészla nézett Isten, mikor a világot fondálta, és építette, arra arányozzuk mí-is. Mivel azért Isten maga dütsödégéért teremtett mindeneket; mivel mivel minket a’ végre alkotott semmiből, hogy ötet tisztelljük, néki szolgáljunk, az ő dütsödésében részesüllyünk: szükség, hogy nekünk is az légyen tészlünk, és tárgyunk. Mellyre arányozzuk; az légyen utolsó határunk és partunk, mellyen meg-nyúggyunk; hogy, Sentiamus de Deo in bonitate, & in simplicitate cordis quæramus illum; az Isteni felséget, és méltóságot igazán ismérjük, utolsó végünknek vallyuk, és egy-ügyü szüvel keressük.” PÁZMÁNY, *i. m.*, 782.

¹⁷ Pontosan jelöli, hol kell keresni az idézetet, amelynek csak a kezdősorát adja meg. Teljességében így hangzik: „Végeztre: Gyakorta minden munkák, és foglalatosságok között magunkba szálljunk, és azt kérdgyük magunktúl: Mit keressz? Mire igyekezel? Miért fáradsz e’ világon? Jusson eszedbe, mi végre teremtett Isten téged’: ne fogyasd másban életedet; hanem néz’ a tészla, melyet isten elődbe adott: azt kövessed, a’ mire Isten teremtett: és tsak arra vigyázz, hogy minden tselekedet Istent tisztellje. Mert nem egyebért, hanem a’ végre teremtett Isten téged’, Ut collaudes Nomen sanctificationis ejus; hogy az Ő Szent Nevét dítsírdjed. Azért, mi-képen Szent A) Gertrúda-felől olvassuk; hogy, a’ mennyi nap vagy on esztendőben, annyiszor, az-az, három-száz hatvan-ötször, minden-nap megújította jó szándékát, és igényesen Isten tisztességére igazította munkáját, szenvedését: mí-is, mennél többször lehet, akaratunkat Istenhez emelvén, az ő tisztességét vessük határos tészlyül mindenekben. És minden tselekedetink kezdésén, ha lehet, napjában ezerszer, azt mondgyuk Istenünknek: B) Propter te Domine: C) Ad gloriam Dei; Édes Uram Istenem, mind ezeket te-éretted mivelem, és szenvedem.” PÁZMÁNY, *i. m.*, 790.

¹⁸ A 790. oldalon 18 sor a mindeneket szóig.

¹⁹ Ez az előző Pázmány-idézet szünet nélküli folytatása. „mindeneket szent Neved tisztességére tselekeszem, Igy magunkat, és tselekedetünket e’ földön éppen Istennek adván, a’ más világon az lészén jutalmunk, a’ kitül teremtettünk, Amen.”

azonban magának a folyamatnak egy pillanatát, állapotát mutatják meg. Remekül látszik az előzetes készülés egy-egy beszédre. A szerző fellapozta Pázmány prédikációs kötetét, végigolvasta az aktuális prédikáció szövegét, és kiragadott belőle gondolatokat. Ezekkel a levelekkel tehát a forrásokból tudunk egy feltételezett beszédet rekonstruálni. Hely hiányában sajnos nem áll módomban közölni a kijelölt szöveghelyekből és összekötő mondatokból létrejövő prédikációt, de ezen vázlatok alapján összeállítható volt egy folyamatos 3,5–4 oldalas szöveg. Ismerve a 18. századi prédikációs gyakorlatot, biztosak lehetünk abban, hogy nemcsak ennyiből állt a szentbeszéd, de mindenesetre ezek a források koherens egységgé állnak össze.

Ezen kívül bepillantást nyújthatnak a levelek két pap prédikáció-cserélésébe, vagy tanácskérésébe. Nem tudjuk ugyanis, mi lehetett a szituáció, amelyben a két levél íródott. Szerzőjük netán egy kispap volt, aki referált mentorának? Esetleg egy meghívott hitszónok, aki előzetesen vagy utólagosan elküldte tájékoztatásul vagy utólagos használatra beszédét? Talán Lochner János kért segítséget egy barátjától vagy beosztottjától egy prédikáció összeállításában?

E kérdésekre választ adni ugyan nem tudunk, de a levelek segítségével mégis csak bepillantathatunk az évszázadokkal ezelőtti prédikációszerzés folyamatába.

